

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Niemi-Pynttäri, Risto

Title: Lupaus moniäänisestä Venäjästä

Year: 2016

Version:

Please cite the original version:

Niemi-Pynttäri, R. (2016). Lupaus moniäänisestä Venäjästä. *Maailmankirjat : käännöskirjallisuuden verkkolehti*, 4.8.2016. <http://www.maailmankirjat.maape.net/?p=2291>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Dostojevski: Kulta aika taskussa

Lupaus moniäänisestä Venäjästä RISTO NIEMI-PYNTTÄRI
(4.8.2016)

Dostojevski (1821 – 1881) osallistui kiihkeästi oman aikansa kulttuurikeskusteluun Venäjällä mm. oman *Vremja* -lehtensä (1861-62) kautta. Tiina Kartanon valikoima ja kääntämä kokoelma tarjoaa antoisaa luettavaa Dostojevskista ja vision Venäjästä.

Yhtä kiinnostavaa kuin se, mitä on venäläinen sivistys, on Dostojevskin tapa kirjoittaa keskustellen. Väitteet, kysymykset, oletetut vastaväitteet, mielipiteet tuovat esiin Dostojevskin oman näkemyksen lisäksi kokonaisen äänen ja puhujien legioonan, venäläisen polyfonian. Venäläisen kirjallisuuden paras aika, 1800-luvun puoliväli, on hämmästyttävän moniääninen ja rikas. Ei ole ihme, että eräs kaikkien aikojen merkittävimmistä kirjallisuusteoreetikoista, Mikhail Bahtin, tunnisti Dostojevskin polyfonian – ja ehkä siinä on ainutlaatuisesti venäläinen sivistys.

Toki Dostojevskillä on oma visionsa, monipuolisen kiistelystä keskelle nousee näky rikkaasta ja hyvästä elämästä. Esimerkiksi nimiesseessä ”Kulta-aika taskussa” kuvataan tanssiaisit, teennäiset ja kokeeteeraavat, samalla Dostojevski kokee näynomaisesti, miten kaikissa noissa hahmoissa piilee uskomaton hyvyys, viisaus ja kauneus:

”Mitä jos jokainen heistä äkkiä saisi tietää, kuinka paljon heissä on suoruutta, rehellisyyttä, kaikkein aidointa sydämen iloa, puhtautta, jalomielisyyttä, hyvää tahtoa, viisautta – viisauttapa hyvinkin! – herkkää ja avomielistä nokkeluutta, ja tätä kaikkea on joka ikisessä heistä, aivan varmasti!” (246)

Dostojevskin oma ”mielipide”, irrotettuna moniäänisestä keskustelusta, vaikuttaa tällaiselta: naiivilta ja kauniilta. Siinä on epilepsiaa sairastavan kirjailijan ylivalottunutta näkyä. Kiinnostavaksi visio muuttuu vasta osana kiistelystä.

Kulta-aika taskussa -valikoima tyrkyttää ehkä liikaakin Venäjä-kysymysten ajankohtaisuutta, tarjoaa analogioita Venäjän eurooppalaistumiseen tai omaehtoiseen novarossiaan. Ehkä kuitenkin on olemassa kolmas tie, niin vimmatusti Dostojevski kiistelee. Vailla logiikkaa, vailla perustelua, näkyään epäillen, aivan kuin Dostojevski itse olisi mykkä ja vailla omaa kieltä. Moniäänisen keskustelutilan täyttävät eurooppalainen sivistys, venäläinen intoilu ja syvästi ironinen itsetietoisuus.

Erityisen kiinnostavalta vaikutti Dostojevskin satiirinen kuva venäläisen kirjallisuuden virtauksista 1800-luvun puolivälissä. Kyseessä on lyhyt, muutaman sivun jakso osana ”Kirjoitussarjaa venäläisestä kirjallisuudesta”. Jaksoa edeltää keskustelu eurooppalaisesta sivistyksestä ja jakson jälkeen paneudutaan kysymykseen Venäjän kansan lukutaidosta. Dostojevski upottaa satiirinsa näiden kahden suuren kysymyksen väliin.

Dostojevski laatii eräänlaisen psykohistorian, virtausten tarkastelun, mainitsematta yhtäkään kirjailijaa tai teosta nimeltä. Suomenoksen viitteet auttavat lukijan kuitenkin kartalle, kirjallisen kentän virtaukset hahmottuvat Pushkinin ja Gogolin välille. Venäjän kirjallinen kehitys puhkeaa joutilaisuudesta, ja hahmottuu neljän satiirisen perustyyppin mukaan. Ja vailla mitään näkyvää logiikkaa kirjallisuuteen puhkeaa yhtäkkiä kumouksellinen, Dostojevskin kokema, ”avoimuuden aika”.

Dostojevski esittää satiirisesti, että hänen oman sukupolvensa 1850-luvun jälkeinen venäläinen kirjallisuus syntyi itseinhosta:

”Tekemisen puutteessa ryhdyimme naturalisteiksi, ja miten paljon meille ilmaantuikaan luonnonlahjakkuuksia! Ei siis kirjoittajalahjakkuuksia, ne ovat erikseen, vaan kaikin tavoin luonnostaan lahjakkaita (...) Miten nämä luonnostaan lahjakkaat silloin vääntelehtivät ja venkoilivat edessämme, ja me tutkiskelimme ja arvioimme heitä, nauroimme päin naamaa ja pakotimme heidät itsekin nauramaan itselleen.” (80)

Dostojevski ei kuvaa sanallakaan naturalismia, vaan kutsuu sen venäläistä reaktiota analysoinniksi. Se paljasti typeryytemme ja ”sai meidät inhoamaan itseämme pohjaan saakka”. Tämä johtui siitä, että ”pelkäsimme tekevämme jotain uusiin aatteisiin sopimatonta”. Niinpä tuo huonosti kirjoittavien luonnonlahjakkuuksien kulttuuri nosti esiin paljastuskirjallisuuden. Tällaista tilitystä Dostojevski kutsuu ”itsesyyttelyn kaudeksi”. Hän piirtää tilanteesta ilmapiiriä luonnehtivan karrikatyyrin: kun kaksi herraa tapaavat satunnaisesti, kohta toinen jo tunnustaa millainen roisto on. Ja sitten toinen sättii itseään vielä enemmän, niin päädytään tilanteeseen jossa molemmat ovat niin vaivautuneita, että seuraavana päivänä he välttelevät toisiaan.

Dostojevski hahmottaa siis 1850-luvun kirjallista kenttää omalaatuisen analyysin kaudeksi. Kyse ei ole analyttisyyden vastaisuudesta, vaan siitä rujosta kuvasta minkä se tarjoaa. Itsesyyttelyyn taipuvaisten vastakohtana ovat ”byronilaiset luonteet”, jotka analysoituaan maailman, pääasiassa irvistelevät sen ällöttävyydelle – ja kirjallinen yleisö on ihailun vallassa:

”He sanoivat, ettei kannata suuttua ja kirota, että kaikki tyynni on niin iljettävä ettei kannata panna tikkua ristiin, ja että tärkeintä on hyvä päivällinen. Ja kun he sanoivat näin, me kuuntelimme ihailen heidän sanojaan ja luulimme näkevämme heidän päivällishuomautuksessaan jonkinlaista salaista, hienosyistä ja myrkyllistä ironiaa. He vain sulloivat ravintolassa ruokaa mahaansa ja lihoivat, eivät päivä päivältä vaan tunti tunnilta. Miten punaiset olivatkaan heidän poskensa! Jotkuthan eivät pysähtyneet ironiaan rasvaisesta päivällisestä vaan menivät aina vain pitemmälle; he ryhtyivät kiihkeästi täyttämään omia ja tyhjentämään lähimmäistensä taskuja. Monista tuli korttihuijareita. Me vain katselimme ja ihailimme ... ” (81)

Kuvottava kyynisyys ja sen vilpiton ihailu on Dostojevskin satiirin näyttämö: törkeät mielipiteet muuttuvat hienoksi ironiaksi ihailijoiden korvissa. Samalla tuossa ihailijoiden

idioottimaisuudessa on jotain anteeksiannettavaa, aivan kuin siinä olisi jo idullaan ”avoimuuden aika”.

Eräänlaisen sosiaalisen dynamiikan mukaan Dostojevskin satiiri kirjallisesta kentästä saa myös optimistisen vastasävyn. Oli myös puhdassydämiä aktivisteja, jotka toimivat ja saivat aikaan kaikenlaista pientä. ”He olivat yksinkertaisia ja viattomia, lapsen kaltaisia, eivätkä koskaan ymmärtäneet byronilaisia kumppaneitaan ja kuolivat naiiveina kärsijöinä ”(82).

Hahmotettuaan satiirisesti venäläisen kirjallisuuskenttää , joka kehkeytyy analyysin ja naiiviuden välille, Dostojevski ottaa viimein esille kaksi suurta kirjailijaa joiden teokset ottavat koko kentän haltuunsa. Tuo mullistus oli demonista, siis lumoavaa ja vaikutuspiiriinsä imevää. Kuten viitteet paljastavat, toinen demoni tuli Gogolista käsin:

”Toinen heistä nauroi koko ajan; hän pilkkasi koko ikänsä sekä itseään että meitä, ja me kaikki nauroimme hänen perässään, niin kauan, että lopulta aloimme itkeä pelkästä ilosta (...) virkamiehen kadottamasta päällysviitasta hän sepitti hirvittävän tragedian.” (82)

Toinen Dostojevskin nimeämä demoni puhkesi Lermontovin runouden kautta:

”Hän supatteli mielellään outoja iltasatuja nuoren uneen vaipuneen tyttösen korvaan ja sai neitsyen hämmennyksiin, hän maalaili tytölle outoja näkyjä, jollaisista etenkään niin huolellisen siveyskasvatuksen saaneen tyttösen ei olisi kuulunut vielä unelmoida... runoissaan hän ikään kuin pani päämme pyörälle, hän ei puhunut vakavissaan muttei pilailutkaan kustannuksellamme.” (83)

Dostojevski tuntuu siis kuitenkin uskovan nerouteen, kirjallisten virtausten polyfonia voi mullistua, vallitseva keskustelu voi yhtäkkiä romuttua ja paradigma muuttuu. Se, mikä aiemmin oli vaikuttanut hyvältä kirjallisuudelta, ei toimikaan enää, ja kielikin vanheni hetkessä. Dostojevski kutsuu Gogolia ja Lermontovia kuitenkin demoneiksi ja mefistoteleiksi, jotka lumosivat ja loivat hetken aikaa kestäneen kielellisen hypnoosin.

Dostojevskin visio ”avoimuuden ajasta” huipentaa kirjalliset virtaukset, tavallaan siihen kiteytyy romaanin olemus. Avoimuus näyttää puhkeavan aivan yllättäen keskelle kirjallista tunkiota. Kaikenlaisen itsehalveksunnan, kyynisyyden ja naiiviuden, sekä sensaatiohakuisten itsepaljastusten jälkeen syntyy avoimuus. Miten se on mahdollista?

Romaani on erityisen intiimi tapa osallistua julkiseen elämään, se muuntaa yksityisesti koettua julkiseksi. Se saattoi vielä 1800-luvulla tuoda esiin aidon elämän. Kaiken julkisen poseerauksen sijaan ihmiselämän rikkauden paljastuminen tuntuu kuuluvan Dostojevskin visioon. Tanssiaiset – tuo julkinen näyttämö voisi tuoda esiin ihmisten kauneuden. Sen sijaan että teennäinen elehtiminen ottaisi vallan, kukin voisi tällä julkisella näyttämöllä ilmaista parasta itsessään.

Psyykkinen elämähän on tuota Dostojevskin satirisoimaa itsepaljastusten tunkiota niin kauan kun se on vailla oikeaa kieltä. Niinpä tuo aluksi täysin epäloogiselta vaikuttanut avoimuuden aika onkin sisäisen kehityksen tulos. Avoimuuden ajan jatkokehittely jäi minulle kuitenkin arvoitukseksi. Dostojevski lupaa käsitellä sitä tarkemmin, mutta viittaa vain arvoituksellisesti Ostrovskiin. Viitteistäkään ei selviä, tarkoittaako hän tällä Gogolia:

”Voi älkää luulko herrat eurooppalaiset, että olemme sivuuttaneet Ostrovskin. Ei, hänen paikkansa ei ole paljastuskirjallisuudessa . Tiedämme hänen paikkansa. Olemme sanoneet jo useaan kertaan että luotamme hänen sanomaansa ja tiedämme että hän taiteilijana aavisti sen, mistä unelmoimme jo demonisten periaatteiden ja itsesyytelyiden kaudellakin, silloinkin kun luimme Tsitsikovin kuolemattomia seikkailuja.” (85).

Tsitsikov vittaus vihjaa että kyseessä on juuri Gogol. Aikalaiskeskusteluun antautuneen Dostojevskin epäloogisuus saa lukijan joskus eksymään. Usein Dostojevskin oma ääni on vain kaikua ja muiden äänten resonointia. Joskus Dostojevskin ääni nousee esiin kirkkaana soolona moniäänistä keskustelua vasten.

Fjodor Dostojevski: *Kulta-aika taskussa, kirjoituksia Venäjän maasta ja hengestä*. Suom. Tiina Kaitaro, niin&näin Tampere 2015

Risto Niemi-Pynttari on kirjoittamisen dosentti, lehtori Jyväskylän yliopistosta.